

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

25 ΜΑΪΟΥ 2009

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΝΩΣΤΟ

A.

Η αρετή λοιπόν είναι δύο ειδών, η διανοητική από τη μια και η ηθική από την άλλη. Η διανοητική χρωστάει και τη γένεση και την επαύξησή της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία, γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται εμπειρία και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού, από όπου έχει πάρει και το όνομα, το οποίο μικρή παρουσιάζει διαφορά από τη λέξη εθισμός. Από αυτό ακριβώς γίνεται φανερό ότι καμιά από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Πραγματικά τίποτα από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει με εθισμό μίαν άλλη ιδιότητα, όπως, για παράδειγμα, η πέτρα, η οποία εκ φύσεως κινείται προς τα κάτω, δεν είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα πάνω, ούτε και αν χιλιάδες φορές προσπαθήσει κανείς να την κάνει να συνηθίσει σ' αυτό ρίχνοντάς την ξανά και ξανά προς τα πάνω· ούτε η φωτιά είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα κάτω ούτε κανένα άλλο από τα πράγματα που γεννιούνται από τη φύση με μίαν ορισμένη ιδιότητα είναι δυνατό να συνηθίσει σε κάτι διαφορετικό. Επομένως, οι αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, ενώ τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό.

B.3

Ο Εύδοξος από την Κνίδα ήταν ένας λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία όταν ήρθε να σπουδάσει σ' αυτήν. Ο νεαρός, τότε (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα). (σελ. 140 σχολικού βιβλίου)

B.4

φέρεσθαι : φορά, συμπεριφορά

δέξασθαι : δοχείο, αποδοχή

τελειούμενοις : τελείωση, αποτέλεσμα

κομιζόμεθα : συγκομιδή, κόμιστρο

ιδεῖν : όραση, ιδεολογία

B.1

Η φράση αυτή αποτελεί το τελικό συμπέρασμα της ενότητας στο οποίο ο Αριστοτέλης καταλήγει ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως· οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός (έθος) που σημαίνει **συνήθεια, τρόπος συμπεριφοράς που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη**. Άλλωστε, ό,τι έχει σχέση με τον εθισμό, με τη συνήθεια, με την επανάληψη, είναι επίκτητο και δεν μπορεί να συσχετιστεί με το έμφυτο, με το «φύσει».

Αυτό όμως δε σημαίνει ότι είναι ολότελα αποκομμένη από αυτήν (ούτε παρά φύσιν), γιατί ο άνθρωπος έχει από τη φύση ένα σχετικό με τις ηθικές αρετές στοιχείο: την προδιάθεση· ο άνθρωπος είναι προικισμένος από τη φύση με την ικανότητα να τις δέχεται, μόνο που η έμφυτη αυτή ικανότητα είναι απαραίτητο να συνδυάζεται με την άσκηση. Μπορεί να πραγματώσει και να ολοκληρώσει αυτή την προδιάθεση και ταυτόχρονα να «τελειωθεί» ο ίδιος μόνο, μέσω του έθους (τελειούμενοις δέ διά του έθους). Επομένως, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή.

Αξίζει να επισημάνουμε ότι και σε άλλο έργο του ο Αριστοτέλης λέει πως η αρετή είναι τελείωσις τις. Θεωρεί δηλαδή ότι ο άνθρωπος ολοκληρώνεται, γίνεται τέλειος, με την απόκτηση της αρετής, εκπληρώνοντας έτσι το σκοπό της ύπαρξής του.

Ο Σοφοκλής ακολουθεί την αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία την αρετή μπορούν να έχουν μόνο οι ευγενείς, οι άριστοι. Η αντίληψη αυτή απαντάται σε πολλούς συγγραφείς. Η παλιά αυτή αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία αξιόλογος είναι μόνο ο άνθρωπος που έχει φυάν, που είναι δηλαδή φορέας δώρου της φύσης, δηλαδή του θεού, δεν έχει πια την έγκριση του Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης απορρίπτει την παλιά αριστοκρατική αντίληψη ότι η αρετή είναι δώρο της φύσης, το οποίο τελεσίδικα δίνεται ή δε δίνεται στον άνθρωπο με τη γέννησή του και φυσικά δίνεται στους «αρίστους» (στους αριστοκράτες) και δε δίνεται στους «πολλούς» (στο λαό).

B.2

Είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η διάκριση – συχνά αντιθετική – των εννοιών *δύναμις* και *ἐνέργεια*. *Δύναμις* είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η *ἐνέργεια* είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ συνδέει τὰς δυνάμεις με το πρότερον και τὰς ἐνεργείας με το ὕστερον, εννοώντας ότι αἱ δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι τῶν ἐνεργειῶν.

Σχετικά με ὅσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως: υπάρχει εκ των προτέρων η δυνατότητα να πραγματοποιηθούν και ὕστερα (χρονικά) πραγματώνονται, ὁμως ἄμεσα, χωρίς να χρειάζεται ο εθισμός με την επανάληψη· παράδειγμα, οι αισθήσεις: η δυνατότητα της ὄρασης και της ακοῆς υπάρχει εκ φύσεως και μετά πραγματώνεται· ὁμως η ὄραση και η ακοή είναι πλήρως αναπτυγμένες, ἑτοιμες, και δεν τις αποκτούμε εκ των υστέρων με τη συχνή χρήση τους, βλέποντας ή ακούοντας ξανά και ξανά. (οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν... οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν) Προηγείται δηλαδή η ὑπαρξη και ακολουθεῖ η ἐνέργεια, η χρησιμοποίησή τους, η πραγμάτωση, οι οπτικές ή ακουστικές εμπειρίες. Με ἄλλα λόγια: έχουμε πρώτα την ικανότητα για κάτι (π.χ. για ὄραση) και ὕστερα τη χρησιμοποιούμε· ὁμως δε συμβαίνει το αντίθετο: να ασκηθούμε δηλαδή πρώτα πολλές φορές στο να βλέπουμε και με αυτή την ἄσκηση να αποκτήσουμε την ικανότητα της ὄρασης.

Σχετικά, τώρα, με την ηθική ἀρετή: ὅπως αναφέρθηκε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας, έχουμε ἀπὸ τη φύση μόνο την ιδιότητα να τη δεχτούμε, ὁμως στη συνέχεια η ηθική ἀρετή διαφοροποιεῖται ἀπὸ εκείνα που έχουμε εκ φύσεως· ἐδώ δηλαδή συμβαίνει το αντίθετο: προηγείται η ἐνέργεια (οι εμπειρίες, οι επαναλήψεις, η ἄσκηση) και ακολουθεῖ η κατάκτηση της ηθικής ἀρετῆς (τὰς δ' ἀρετὰς... πρότερον) Με ἄλλα λόγια: ασκούμεστε πρώτα σε μιαν ἀρετή και ὕστερα την αποκτούμε (π.χ. ενεργώντας συνεχῶς με δίκαιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι). Αυτή η διαφοροποίηση ενδυναμώνει με τη σειρά της την ἄποψη ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται. Ο Αριστοτέλης ενισχύει την παραπάνω θέση του χρησιμοποιώντας και πάλι το παράδειγμα (οἶον...), την ἀναλογία (με την παραβολική πρόταση ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν...) και την ἀντίθεση (ὅσα μὲν φύσει ... τὰς δ' ἀρετὰς ... - οὐ γὰρ ... ἀλλ' ἀνάπαλιν). Ἔτσι, παρατηρεῖ ὅτι στην ηθική ἀρετή συμβαίνει ὅτι ακριβῶς και στις πρακτικές τέχνες: οι ἄνθρωποι πρώτα εξασκούνται στην οικοδομική, για να γίνουν οικοδόμοι, και πρώτα εξασκούνται στο παίξιμο της κιθάρας, για να γίνουν κιθαριστές. Τέλος, με το οὕτω δὴ συνάγει το συμπέρασμα εφαρμόζοντας τα παραδείγματα στην ηθική ἀρετή και δίνοντας ευκαιριακά τρεῖς μορφές της: τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και την ἀνδρεία. Ἔτσι, συμπεραίνει ὅτι πρώτα πράττουμε δίκαιες, σώφρονες

και ανδρείες πράξεις και ύστερα (με την επανάληψη και τον εθισμό σ' αυτές) αποκτούμε τις αρετές της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και της ανδρείας (ούτω δή... ἀνδρείοι).

ΑΓΝΩΣΤΟ

Γ.

Και αφού οι Αργείοι την ίδια εποχή εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους εξόριστους σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα. Και οι Αθηναίοι από την Πύλο πήραν πολλά λάφυρα των Λακεδαιμονίων· και οι Λακεδαιμόνιοι γι' αυτό το λόγο ούτε με αυτό τον τρόπο κατέλυσαν τη συνθήκη (ειρήνης) ούτε κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον αυτών, διακήρυξαν όμως, όποιος από τους δικούς τους θέλει, να λαφυραγωγή τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν με τους Αθηναίους για κάποιες προσωπικές τους διενέξεις· οι υπόλοιποι όμως Πελοποννήσιοι έμειναν άπρακτοι. Και οι Μήλιοι, επίσης, αφού επιτέθηκαν τη νύκτα, κατέλαβαν το μέρος του περιτειχίσματος των Αθηναίων που ήταν κοντά στην αγορά και σκότωσαν μερικούς φρουρούς και, αφού μετέφεραν μέσα σιτάρι και όσα περισσότερα χρήσιμα εφόδια μπορούσαν, αποσύρθηκαν και δεν προέβαιναν σε καμιά άλλη ενέργεια.

Γ1.α.

ειληφέναι
πολέμησον
κηρύξει
αίρησθε
προσέβαλες

Γ1.β.

φυγάδι
πολύ
σπονδήν
τινάς
περιτειχισμάτων

Γ2.α

υπό Φλειασίων: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή λοχισθέντες και στο ρήμα διεφθάρησαν
δί' αυτό: εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας στο έπολέμουν
αυτοῖς: αντικείμενο στο έπολέμουν.

ιδίων: επιθετικός προσδιορισμός στο διαφορῶν
νυκτός: γενική του χρόνου στο προσβαλόντες
ἀναχωρήσαντες: χρονική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος
ἡσύχαζον, εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα.

Γ2.β.

Οὔτοι ἔλεγον καί τούς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν
λείαν λαβεῖν.

ΟΜΙΛΟΣ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ
ΝΕΟ